

Bij een 'koperen jubileum': 12¹/₂ jaar Historische Commissie van de NVKC (1988-2000)

J.J. HEEREN*

In mei 1988 besloot het toenmalige bestuur van de NVKC tot de instelling van een historische commissie. Als taakopdracht voor de commissie werd gezien:

- het vastleggen van de geschiedenis van de klinische chemie in Nederland en die van de NVKC en haar subcommissies
- het vastleggen van de rol van de vereniging in de internationale klinisch-chemische wereld
- het komen tot een collectie van voorwerpen, betrekking hebbend op de klinische chemie en op de NVKC: documenten, boeken, apparatuur et cetera.

Op 1 november van dat jaar kwam de commissie voor het eerst bijeen. Dat gebeurde in het bureau van de NVKC, toen nog gevestigd aan het Boven Vredenburg 65 te Utrecht (1).

Wat heeft de historische commissie sinds haar oprichting bereikt? In hoeverre heeft zij de haar gegeven taken gerealiseerd? Hierbij een beknopt overzicht.

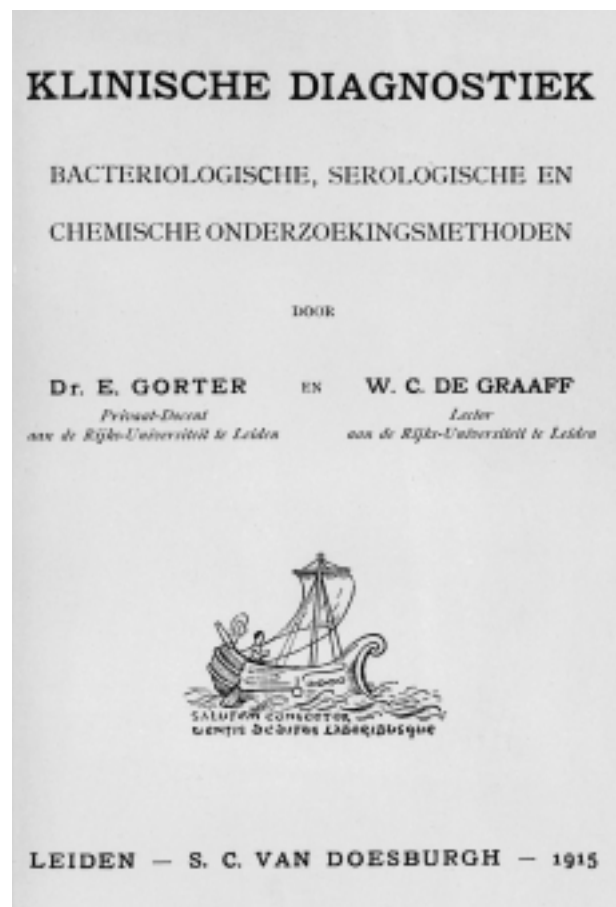
Collecties

De commissie ging voortvarend te werk. In het Tijdschrift NVKC werd van de oprichting melding gemaakt. Door de reacties van de leden van de vereniging en de initiatieven van de commissie kon al snel een begin worden gemaakt met het bijeenbrengen van een interessante en hier en daar zelfs representatieve verzameling van o.a. boeken en apparatuur op het gebied van de klinische chemie in Nederland. Inmiddels omvatten de collecties vele tientallen strekkende meters aan stellingruimte! Een overzicht.

Hand- en leerboeken

Een alleszins representatief overzicht van de handboeken die in de loop der jaren in Nederland op het gebied van de klinische chemie werden gebruikt, is sinds de oprichting van de commissie bijeengebracht. 'Gorter en De Graaff', 'Steensma', 'Dekker' en 'Muller' maken uiteraard deel uit van de collectie; inmiddels is ook een groot aantal drukken van deze boeken aanwezig. Tot de collectie behoort ook een aantal van in Nederland veel gebruikte buitenlandse boeken. Waren deze laatsten in de eerste helft van de 20e eeuw nog

vooral van Duitse herkomst (Brugsch & Schittenhelm, Müller-Seifert), na WO II kwamen ze vooral uit Amerika en Engeland (Cantarow & Trumper, Todd & Sanford, Henry, Tietz e.a.). Peters & Van Slyke ontbreekt niet, maar evenmin Richterich en Curtius & Roth. Het oudste boek in de historische bibliotheek dateert uit 1896 (Dr. H. Tappeiner, Anleitung zu chemisch-diagnostischen Untersuchungen am Krankenbette). Tot de collectie behoort ook een aantal 'klassieke' leerboeken op het terrein van fysiologische chemie en biochemie (Hammersten, Abderhalden, Bodansky, Karlson e.a.) en op het gebied van interne geneeskunde (o.a. Hymans van den Bergh) met aandacht voor laboratoriumonderzoek. Ook een aantal moderne leerboeken op het gebied van de klinische chemie is aanwezig (Marshall, Calbreath, Kreutzer). Door bemiddeling van dr. D.A. van Dam

Figuur 1. Titelblad 1e druk Gorter en De Graaff (1915).

* *secretaris Historische Commissie.*

Figuur 2. Toestel voor het meten van de doorsnede van erythrocyten.

kon de nagenoeg volledige Agon-Elsevier bibliotheek aan de verzameling worden toegevoegd. In een volgend artikel zal op het boekenbezit van de commissie nader worden ingegaan.

Gedenkboeken

In de meeste gedenkboeken die Nederlandse ziekenhuizen hebben uitgegeven bij gelegenheid van een vijftig- of honderdjarig bestaan, wordt het klinisch-chemisch laboratorium nauwelijks besproken. Desondanks bevatten ze soms interessante informatie en beeldmateriaal met betrekking tot de geschiedenis en ontwikkeling van het laboratoriumonderzoek in het betreffende ziekenhuis. De historische bibliotheek omvat momenteel enige tientallen titels van gedenkboeken. Tot deze categorie worden ook gerekend de Liber Amicorum uitgaven, aangeboden bij het vertrek van een klinisch chemicus, respectievelijk laboratoriumhoofd; van deze uitgaven is inmiddels ook een aantal bijeengebracht.

Dissertaties

Ook dissertaties dragen bij tot inzicht in de ontwikkeling van de klinische chemie. Zij geven vaak een overzicht van de 'state of the union' op een bepaald moment en geven een indruk van de onderzoeksonderwerpen in een bepaalde periode. De criteria die werden aangelegd voor opname van dissertaties in het boekenbezit van de historische commissie betroffen vooral de relatie met de klinische chemie en functie

advertenties

<p>In het sanatorium KAREOL te AERDENHOUT wordt zo spoedig mogelijk gevraagd een MEDISCH-ANALYSTE Sollicitaties te richten aan de Geneesheer-Directeur</p>	<p>Het St. JOSEPH ZIEKENHUIS te HEELEN vraagt voor zo spoedig mogelijk 3 medische analysten waaraan één voor biologie en één voor klinische chemie. Sollicitaties te richten aan de Geneesheer-Directeur</p>
<p>Wegens ziekte, tot ongeveer half April, hulp nodig van een gediplomeerde of aanstaande <i>Medisch-Analyste</i> op het laboratorium v. het St. ELISABETHS GASTHUIS te HAARLEM. Sollicitaties aan de Geneesheer-Directeur</p>	<p>In het klinisch-chemisch laboratorium van het St. CANSIUS-ZIEKENHUIS te NIJMEGEN kan geplaatst worden een Analyste Sollicitaties te richten aan de Geneesheer-Directeur</p>
<p>In de UNIVERSITEITS VROUWENKLIJNIEK van het WILHELMINA GASTHUIS te AMSTERDAM wordt met spoed gevraagd een geroefde <i>Medisch-Analyste</i> met volledig diploma Nat. Chem. Ver. Aanstelling in salarisgroep IV (+ 2200.— + 3000.—) op 25jarige leeftijd. Sollic. schetselijk bij de Hoogleraar Prof. Dr. M. A. van Bovenrijk-Baarsma</p>	
<p>In het ZIEKENHUIS te DEVENTER Proevetruut 3, wordt gevraagd een Analyste (volledige werkkring) Sollicitaties te richten aan de Geneesheer- Directeur</p>	<p>Dr. A. J. L. TERWEN Laboratoriums, vraagt voor spoedige indiensttelling 2 analysten Zich persoonlijk aanmelden aan zijn laboratorium in het Binnengasthuis, Amsterdam</p>

Figuur 3. Een advertentiepagina uit het Tijdschrift voor Medische Analysten (1949).

en achtergrond van de auteur. Inmiddels maakt een zeventigtal dissertaties deel uit van de bibliotheek.

Catalogi

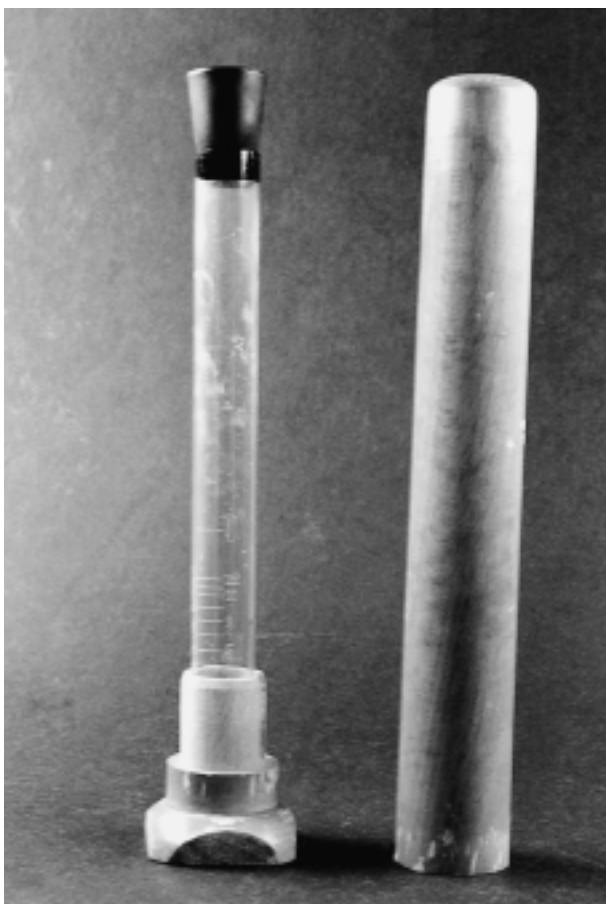
Tot de historische bibliotheek behoort ook een overigens gering aantal catalogi en prospecti van firma's op het gebied van laboratoriumapparatuur. Een fraai exemplaar is de Illustrierte Preisliste IV van de firma Franz Hugershoff te Leipzig uit 1912/13 'über Apparate und Geräte für angewandte Chemie'. Maar ook de 'Tamson' uit eigen land (1974) ontbreekt niet.

Documentatie vanuit de industrie

In het verleden heeft een aantal diagnostische firma's zich beijverd relevante informatie te verstrekken aan haar afnemers. Soms wisten deze uitgaven zich een vaste plaats te verwerven op de boekenplank van een klinisch-chemisch laboratorium. Dat geldt bijvoorbeeld voor 'Klinisches Labor' van de firma Merck, voor 'Forum Diagnosticum', 'Test-Memo' en 'Aktuelle Diagnostiek' van Boehringer-Mannheim, 'Test-Programm' van Roche Diagnostica en voor 'Phadedoc' van de firma Pharmacia. Een aantal van deze handleidingen is in de collectie opgenomen.

Proceedings

De Proceedings van het eerste Europese congres in Amsterdam in september 1954 - later door de IFCC beschouwd als het eerste mondiale congres - maken deel uit van de historische bibliotheek. Getracht

Figuur 4. Albuminometer volgens Esbach.

wordt om de verslagen van alle Europese en Internationale IFCC-congressen bijeen te brengen.

Tijdschriften

Taakstelling en opslagmogelijkheden verhinderen de opname van tijdschriftjaargangen. Het Tijdschrift van de NVKC is uiteraard - vanaf de oprichting en fraai ingebonden - aanwezig. Dat geldt ook voor de Almanak over de periode 1981-1999. Ook het IFCC-Journal is opgenomen. Op een veiling werd een aantal jaargangen van het Tijdschrift van de (toenmalige) Vereniging van Medisch Analysten aangekocht; inzage en lezing geven een authentiek beeld van de Nederlandse ziekenhuislaboratoria rond 1950!

Symposia, PAOKC et cetera

De commissie streeft er naar aankondigingen, programma's, verslagen et cetera van in NVKC-verband georganiseerde symposia en cursussen bijeen te brengen. Verzameld worden ook de oraties van lectoren en hoogleraren in de klinische chemie, gehouden bij aan- en uittreden, voor zover in druk verschenen.

In ziekenhuizen aanwezige collecties

In menig ziekenhuis en/of klinisch-chemisch laboratorium is een veelal bescheiden, maar soms verrassende verzameling van laboratoriumapparatuur uit het verleden aanwezig. De commissie wil graag deze collecties opsporen en bijdragen tot een inventarisatie en beschrijving van deze collecties. Een bescheiden

Figuur 5. Polarimeter voor glucosemeting.

overzicht is inmiddels aanwezig, maar het zal duidelijk zijn dat door fusies et cetera dit overzicht onmogelijk up-to-date kan zijn/blijven. Diezelfde fusies kunnen echter ook de oorzaak zijn van een teloor gaan van wat eerder aanwezig was! De commissie stelt zich voor in de komende tijd aandacht te besteden aan wat elders aanwezig is.

Biografisch materiaal

Vanaf de oprichting heeft de commissie zich beijverd biografische gegevens bijeen te brengen van hen die aan de ontwikkeling van de klinische chemie hebben bijgedragen en in een geschiedenis van de klinische chemie een plaats verdienen. Inmiddels is van vele tientallen apothekers, artsen, (klinisch) chemici et cetera uit verleden en heden biografisch materiaal bijeengebracht.

Archieven

Een aparte plaats wordt ingenomen door de archieven van de vereniging en van haar commissies. Een groot deel ervan, met name uit de jaren vóór 1990, is momenteel tijdelijk ondergebracht in een ziekenhuis, in afwachting van een mogelijke opname in een Rijksarchief.

Fotoarchief

In de afgelopen tien jaar is een groot aantal foto's bijeengebracht. Foto's van personen, van bijeenkomsten en vieringen, uiteraard met een relatie tot de klinische

Figuur 6. Glucosemeter volgens Crecelins-Seiffert.

chemie. Tot de collectie behoort ook een aantal interieuroptnamen van klinisch-chemische laboratoria en van apparaten en instrumenten. De foto's worden momenteel geïnventariseerd en - voor zover mogelijk - beschreven.

Laboratoriumapparatuur

Kort na de instelling van de commissie werd haar een exemplaar van een Hb-meter van American Optical ter hand gesteld. Het werd het eerste item van een inmiddels vrij omvangrijke collectie. Grofweg valt deze collectie in twee delen uiteen:

- instrumenten uit de pré-AutoAnalyzer periode, derhalve van vóór 1958: in dat jaar werd de AutoAnalyzer in Nederland geïntroduceerd (Sint Elisabeth Ziekenhuis te Tilburg; dr. E.B.J. de Jong).
- instrumenten van ná 1958.

Op deze collecties zal in latere publicaties in dit tijdschrift nader worden ingegaan.

Andere activiteiten

Het bijeenbrengen van collecties - naar de letter en de geest van de haar in 1988 gegeven opdracht - vormde slechts één aspect van de activiteiten van de commissie in de afgelopen jaren.

Andere activiteiten betroffen:

- Jubileumboek. In juni 1997 verscheen - bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de NVKC -

het gedenkboek "Klinische Chemie in Nederland. 50 Jaar NVKC: 1947-1997". In het boek werd getracht recht te doen aan de geschiedenis van de vereniging én aan de ontwikkeling van het vakgebied in de afgelopen halve eeuw (2). Daarnaast werd o.a. aandacht besteed aan de opleiding van medisch analisten, de ontwikkeling van het kwaliteitsbewustzijn binnen de klinische chemie en de positie van de klinisch chemicus binnen de ziekenhuisorganisatie.

- Clinical Chemistry in Europe: a cross-section through its history, Onder deze titel werd op 12 september 1991 - tijdens het IXth European Congress of Clinical Chemistry in Krakau - een workshop georganiseerd. De organisatie was in handen van de commissie; haar secretaris was chairman van de workshop. De 'kiel' van de workshop was gelegd tijdens een round-table meeting in 1990 in San Francisco, bij gelegenheid van het XIVth International IFCC-Congress. Gastheer aan deze round table was dr. S. Meites, auteur van 'Otto Folin, America's First Clinical Biochemist', de waarschijnlijk eerste biografie die gewijd was aan een klinisch chemicus (3).
- Inmiddels is de Historische Commissie vertegenwoordigd in de Archives Committee van de IFCC en betrokken bij de inventarisatie van het IFCC-archief, een en ander met het oog op mogelijke publicaties rond het 50-jarig bestaan van de IFCC in 2002.

Tot slot: er zijn afspraken gemaakt met betrekking tot de (voorlopige) opslag van archieven en de tot de NVKC-collecties behorende apparatuur, boeken, documenten, foto's et cetera. Op langere termijn is de opslag evenwel ongewis. De commissie wordt dan ook gaarne geattendeerd op mogelijkheden om voor langere tijd de collecties op een toegankelijke en droge plaats op te slaan.

Literatuur

1. Ir. N.C. den Boer, dr. A. Castel, drs. J.J. Heeren, drs. H. Hellendoorn en dr. E.J. van Kampen waren door het NVKC-bestuur benaderd om in de commissie zitting te nemen. In 1989 werd de commissie uitgebreid met dr. M.W. Bosch en drs. A.H. C.A. Wiechmann; de laatste namens het Museum Boerhaave te Leiden. Na het terugtreden van dr. Bosch trad dr. D.A. van Dam in 1992 tot de commissie toe. Nadien bleef de samenstelling van de commissie ongewijzigd tot 17 november 1998: dr. M.A. Blankenstein, dr.ir. A.J.M. Naus, dr. L.O.M.J. Smithuis en dr.ir. J.P.M. Wielders namen zitting in de commissie. Dr. A. Castel, drs. H. Hellendoorn en dr. E.J. van Kampen traden terug. Namens het Museum Boerhaave nam per die datum mw. drs. Trienke van der Spek de plaats in van drs. A. Wiechmann. Ir. N.C. den Boer was vanaf de oprichting in 1988 voorzitter van de commissie, drs. J.J. Heeren secretaris.
2. Heeren JJ, Dam, DA van, Kloet K de, Bartels PCM; Klinische Chemie in Nederland. 50 Jaar NVKC: 1947-1997. Utrecht 1997.
3. Meites S; Otto Folin, America's First Clinical Biochemist. Washington 1989. ISBN 0-915274-48-5.